

واکسن دروغ‌های سفید چرا در عصر دیجیتال باید به سراغ سواد خبری برویم؟

آماج همه این اخبار ضد و نقیض و گاه بی اعتبار قرار می‌گیرند و این اخبار بدون هیچ قاعده‌ای وارد ذهن آن‌ها می‌شود. این نوع مواجهه بی معیار و بی چون و چرا با رسانه‌ها، علتی اساسی برای حجم انبوهی از مشکلاتی است که ما را با خود درگیر کرده‌اند.

این وضعیت با وجود نارسایی در سواد خبری، به شکل‌گیری پدیده‌ای به نام «پوسیدگی مغز» منجر می‌شود. این واژه را دانشنامه آکسفورد به عنوان «کلمه سال ۲۰۲۴» معرفی کرد و به معنای کاهش توانایی‌های شناختی

چرا سواد خبری؛ اهمیت و ضرورت

همه دانش‌آموزان و حتی بزرگ‌ترها، در هر رده سنی، این روزها در تعامل با رسانه‌ها، حتماً به سراغ فضای خبری می‌روند. کافی است تنها اخباری را که در یک ماه گذشته به شما رسیده‌اند مرور کنید. حتماً حجم انبوه آن شما را تکان خواهد داد. اما معیار ما برای رویارویی با این اخبار چیست؟ آیا هنگامی که اخبار را دنبال می‌کنیم، به اثرات تربیتی که بر ما و دانش‌آموزانمان می‌گذارند فکر می‌کنیم؟ معمولاً افراد بی‌هیچ معیاری

اشاره
رویکرد سنتی به موضوع‌های اجتماعی و فرهنگی غالباً با پرداختن به «چیستی» هر موضوع آغاز می‌شود و سپس به «چرایی» آن می‌پردازد. در این مقاله، با رویکردی نوآورانه، ضرورت سواد خبری در عصر اطلاعاتی را بررسی می‌کنیم؛ ما به دنبال شناسایی چالش‌هایی هستیم که وجود سواد خبری در زمانه‌ی ما را به نیازی حیاتی تبدیل کرده است.

امیرحسین سهرابی
معلم سواد رسانه

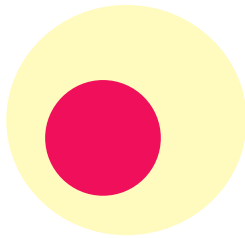
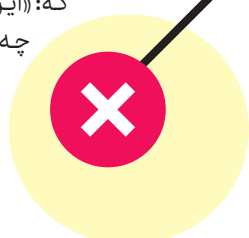
ناشی از مصرف بی‌رویه محتوای سطحی و غیرضروری است. اگر بخواهیم کمی بیشتر روی این موضوع متمرکز شویم، باید به قرن نوزدهم برویم؛ جایی که هنری دیوید ثورو در کتاب «والدن» وضعیت ذهنی جامعه را تحت تأثیر فرهنگ مصرف و دوری از تفکر عمیق نقد کرد.

ثورو در نقد جامعه و تمایلش به ساده‌انگاری و دوری از تفکر عمیق، این اصطلاح را برای توصیف افول توانایی‌های فکری به کار برد. با این حال، در عصر دیجیتال و به‌ویژه طی سال‌های اخیر، این واژه معنای جدیدی یافته و به‌طور خاص به اثرات مصرف بی‌رویه محتوای کم‌ارزش در فضای مجازی اشاره دارد که نبود سوادهایی از قبیل سواد خبری را می‌توان از مهم‌ترین عوامل محقق شدن این پدیده دانست. مطالعات نشان می‌دهند، مصرف بی‌شمار محتوای خبری بدون تحلیل به کاهش تمرکز، افزایش گرایش به تفکر سطحی، و اعتماد ناخودآگاه به منابع نامعتبر منجر می‌شود. این واقعیت اهمیت سواد خبری را به عنوان یک مهارت زندگی در قرن بیست‌ویکم برجسته می‌کند. در غیاب این مهارت، فرد در برابر «دروغ‌های سفید»^۲، «اخبار جعلی»^۳ و تبلیغات هوشمند ناتوان است.

سواد خبری چیست؟

بر اساس تعریف «مرکز سواد خبری دانشگاه استونی بروک»^۴: «سواد خبری مجموعه‌ای از مهارت‌هاست که به فرد کمک می‌کند اخبار را به‌عنوان شهروندی آگاه و نه یک مصرف‌کننده ساده دنبال کند.»

برای درک بهتر مفهوم سواد خبری و تعریف بالا، لازم است به این سؤال پاسخ دهیم که: «این تعریف از سواد خبری طی چه فرایندی به دست آمد؟ به عبارت بهتر، این تعریف چه تاریخچه‌ای دارد؟»^۵ از اواسط دهه ۲۰۰۰،

آیا در گزارش به همه عنصرهای خبری پاسخ داده شده است؟
آیا در گزارش انصاف و عدالت رعایت شده است؟

به‌طور خلاصه، سواد خبری زیرمجموعه‌ای از سواد رسانه‌ای و از جمله مهم‌ترین راهبردها و مهارت‌ها در راستای تحقق هرچه بیشتر تربیت رسانه‌ای است که توانایی تحلیل انتقادی، ارزیابی منابع و ساختاردهی به اطلاعات خبری را در فرد تقویت می‌کند. با این تعریف‌ها شاید بتوان سواد خبری را در چهار مؤلفه خلاصه کرد:

- تفکر انتقادی: توانایی شناسایی سوگیری‌های شناختی، دلایل پنهان و هدف‌های منابع خبری.
- انتخاب آگاهانه منابع: استفاده از معیارهایی مانند اعتبار، بی‌طرفی، و اثبات‌پذیری اطلاعات.
- درک فضای رسانه‌ای و فرایند تولید خبر: آگاهی از نحوه کارکرد الگوریتم‌ها، خط‌مشی‌های رسانه‌ای، ساختار مالی رسانه‌ها، و تأثیر قدرت‌های اقتصادی سیاسی بر محتوا.
- مصرف مسئولانه: پاسخ‌گودیدن خود در مقابل تصمیم‌های مصرفی خود در قبال اخبار و محتوای ارائه شده.

پی‌نوشت‌ها

1. Brain Rot
2. White Lies
3. Fake News
4. Stony Brook University Center for News Literacy

صنعت مطبوعات آمریکا دچار شوک عظیمی شد! با گسترش اینترنت و روی کار آمدن فناوری‌های نوین، کم‌کم روزنامه‌های پرطمطراق آن روزها، مثل «راکی مانتین نیوز»، «شیکاگو تریبون»، «لس آنجلس تایمز» و «فیلا دلفیا انکوایر» از عالم خبر و رسانه محو می‌شدند و جای خود را به سکوی‌های جدید و به‌روزمی دادند. هم‌گام با این تغییرات، مناسبت‌های تازه‌ای میان تولیدکننده و مصرف‌کننده اخبار پدید می‌آمد؛ دیگر مرزی میان مصرف‌کننده و تولیدکننده پیام وجود نداشت و حالا دوران هم‌گرایی رسانه‌ها پیش روی جامعه قرار داشت. در چنین فضایی سواد خبری متولد شد.

سواد خبری در ابتدا می‌کوشید ارزیابی انتقادات خبر را به دانشجویان آموزش دهد. البته به مرور مفهوم‌هایی مانند «مسئولیت‌پذیری» نیز به تعریف سواد خبری افزوده شدند. در واقع، هدف اصلی پرورش شهروندانی آگاه‌تر و منتقدتر بود. کارشناسان بر این باور بودند که با مجهز شدن دانشجویان به سواد خبری، آن‌ها دیگر به خوبی می‌توانند تشخیص دهند به چه چیزی اعتماد کنند، چه مقدار برای هر خبر ارزش قائل شوند، چه چیزهایی را به فضای امن ذهن خود راه بدهند و کدامین را رد کنند و به‌طور خلاصه، مرز میان درست و نادرست را تشخیص دهند.

شاید بتوانیم سواد خبری و مفهوم‌های بنیادینش را در این هفت سؤال خلاصه کنیم:
در انتخاب منابع خبر باید به کدام نکته‌ها توجه کنیم؟

- نکته‌ای اصلی که گزارش یا خبر می‌خواهد بگوید چیست؟
- آیا مدارک و شواهدی دال بر درستی یا نادرستی آنچه گزارش می‌خواهد بگوید وجود دارد یا خیر؟
- آیا گزارش‌گر برای یافتن اصل واقعیت نهایت تلاش خود را کرده است؟
- آیا گزارش‌گر گزارش شفاف‌تری ارائه کرده است؟

